

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2019 | ÅRGÅNG 23

Bokförlaget THALES

I ÅTSKILLIGA SAMMANHANG (nu senast i boken Etikprofessorn) har jag framfört min tes att det är något skumt med vår beundran för dem som triumferar inom elitidrotten. Framför allt har jag riktat in mig på individuella idrotter som t. ex. 100 meter för herrar i fri idrott. Jag tycker vår (också min) beundran för dem som presterar bäst liknar fascism. Nu invänder Ingvar Johansson mot min tes. Hans långa artikel rör emellertid också mycket annat. Ibland är jag överens med honom, ibland inte. Här ska jag nöja mig med att försöka förstå om han funnit något fel i mitt resonemang just på den omnämnda punkten.

Mitt resonemang ser ut så här. Då vi hyllar den överlägsna vinnaren, som t. ex. Usain Bolt då han står på topp, uttrycker vi beundran för naturlig (medfödd) styrka. Varför medfödd? Har han inte också tränat och ansträngt sig? Jovisst, men avgörande är ändå de medfödda anlagen (också anlagen som medgett att han underkastat sig tråkig träning i högre doser än de flesta gjort). Till sist är det hans medfödda biologiska natur som faller avgörande. Och det är vid hans medfödda styrka vi fäster vikt. Vi hyllar detta praktexemplar av den mänskliga arten.

Just detta slags beundran känner vi från nazism och fascism men också från simpel socialdarwinism. Jag tror det är en olämplig emotion som vi i den mån vi kan bör göra oss av med.

Sker inte samma sak inom konst och vetenskap? Jovisst, det förekommer. Och då är det lika illa där. Samma sak med skönhetstävlingar. Men inom konst och vetenskap är beundran för det skapande geniet en avart, inte något särskilt centralt. Här uttrycker vi snarare beundran för själva konstprodukten eller det vetenskapliga resultatet.

Synen på dopning blottlägger hur åtskilda synsätten är. Inom konst och vetenskap är det tillåtet att dopa sig. Violinisten kan gärna bruka betablockerare, för att producera ett bättre resultat,

som vi kan beundra. Inom idrotten ses det som fusk om någon på samma sätt hämtar in sitt naturliga underläge. Inom idrotten är det utövaren, vinnaren av det genetiska lotteriet, som står i centrum för vår beundran. Inom konst och vetenskap är det bara undantagsvis så – men då lika förkastligt som då det sker inom idrotten.

Ett skäl till att jag tror det är olyckligt då vi beundrar den som av naturen är stark är att jag tror baksidan av denna beundran är förakt för de som är svaga. Hur hänger det ihop?

Min enkla tanke är att respektive emotioner bygger på en värdering. Den man beundrar är bäst. Andra är sämre. I en sådan graderande värdering, där den som är bäst beundras, ligger det nära till att förakta den som är svag. Detta förakt behöver inte innebära, som hos Hitler, en önskan att utrota all svaghet. Men det inrymmer nog ändå ett slags missaktning mot den man har identifierat som svag och därför sämre än den som är stark. Och då man säger att det är förkastligt om den som är svag försöker med olika »artificiella» medel inhämta den starkares försprång innebär det ju att man dömer den svage att förbli sådan och därmed sämre än den som är naturligt stark. Man kunde säga att det är att lägga skada till förolämpning (omvändningen till talesättet om att »add insult to injury»).

Hur ser då Johanssons invändning ut? Han går med på att beundran för segraren som person (hennes medfödda konstitution?) bygger på en värdering och att värderingar »tar grader». Men medan jag tror att den lägre värderingen av den som är naturligt svag drar med sig någon form av förakt vill Johansson bestrida detta. Han lyckas inte övertyga mig.

Det är en sak att hylla någon för en prestation (och att klandra någon för ett misslyckande) om prestationen/misslyckandet beror på att individen gjort ett visst val. Då kan hyllningen eller klandret fylla en funktion. Det kan leda till bättre beteende, bättre val, i framtiden. Men om man hyllar någon för att hon *naturligen* är den hon är finns ingen sådan instrumentell poäng med hyllningen eller klandret. Förhållningssättet tenderar då att bli estetiserande. Och vad är då rimligare än att förakta det svaga och fula. Även om man

inte vill utplåna det fula vill man ändå slippa kontakt med det. Och notera att det är svårt att *säga* till någon att hon är mindre värd utan att därigenom uttrycka något slags förakt.

Eller kanske finns här ändå utrymme för instrumentellt tänkande. Då Hitler föraktade de svaga och ville undvika att välfärdsstaten kompenserade dem för deras naturliga underläge resonerade han verkligen instrumentellt. Om den som är naturligt svag får hjälp i kampen för tillvaron kan hon segra över den starke. Då sprids hennes undermåliga anlag till förfång för rasen/arten. Därav hans önskat att utplåna de svaga.

Men också om man avhåller sig från den tankefiguren är det något osmakligt i föreställningen att den som är naturligt stark är värd vår beundran och något besynnerligt i föreställningen att den som är naturligt svag inte bara är mindre värd utan att hon också ska förvägras rätten att inhämta den starkes försprång genom att t. ex. dopa sig. Jag vill om möjligt själv komma bort från den typen av värderingar av mina medmänniskor hos mig själv och jag önskar att andra på motsvarande sätt ska försöka göra sig av med sina.

Gör vi det och bejakar vi sådant som dopning blir det också större utrymme för alla de positiva sidor inom idrotten som Johansson pekar på. Osäkerheten i utgången av en tävling ökar om alla har samma anlag för att lyckas. Det estetiska momentet inom idrotten kan ges större utrymme (det var verkligen för skönheten i hans löpsteg som jag beundrade Juantorena) då vi gett upp jakten på övermänniskan. Och vill vi själva vara med i leken, för lekens skull, får vi tillfälle att göra det. Ja, det kan komma en dag då vem som helst kan dopa sig in i eliten.